
منتشر شده در مجله جنوب جهانی

راز کثیف غرب: چگونه بیشتر کشورهای ثروتمند، جنوب جهانی را مسموم می‌کنند

ترجمه جنوب جهانی

اگر کشورهای آفریقایی توافق‌نامه‌های قانونی برای پذیرش زباله‌های سمی امضا می‌کنند، منطقی است که نرخ‌های دریافت این زباله‌ها برابر با نرخ‌هایی باشد که کشورهای شمال جهانی، یعنی تولیدکنندگان اصلی این زباله‌ها، پرداخت می‌کنند.

مسئله زمین و استعمار زباله

مسئله زمین، محور اصلی مبارزات استقلال در بیشتر مستعمرات بود، چراکه در اکثر موارد، آفریقایی‌ها به مناطق محدود و فقیرنشین رانده شدند، درحالی‌که استعمارگران سرزمین‌های حاصلخیز را اشغال کرده و منابع طبیعی گسترده‌ای را به یغما بردند. اما آفریقا پس از استقلال متوجه شد که استعمار نه تنها محدود به غارت منابع بوده، بلکه این قاره به محل دفع زباله‌های خطرناک نیز تبدیل شده است.

«استعمار زباله» به معنای انتقال برون‌مرزی مواد خطرناک و سمی، از جمله زباله‌های الکترونیکی، آلاینده‌های آلی پایدار (POPs)، زباله‌های صنعتی، کشتی‌های از رده خارج‌شده، زباله‌های شهری، مواد رادیواکتیو و سایر عناصر سمی از کشورهای شمال جهانی به کشورهای جنوب جهانی است.

مسئله هزینه

در دهه‌های نخست پس از استقلال، سیاست‌گذاری زمین در صدر مسائل قاره آفریقا قرار داشت و منجر به تصمیم‌گیری‌های مختلفی شد. اما از دهه ۱۹۸۰، کشورهای آفریقایی به افزایش روند دفن زباله‌های هسته‌ای و صنعتی توسط شرکت‌های فراملیتی و بنگاه‌های صنعتی غربی در قاره پی بردند؛ زباله‌هایی که این کشورها قادر به دفع آن‌ها در سرزمین خود نبودند.

برخی از کشورهای آفریقایی با این شرکت‌ها وارد معامله شدند و اجازه دادند زباله‌های صنعتی و هسته‌ای در خاک آن‌ها دفع شود.

به‌عنوان نمونه، شرکت Colbert Brothers در سال ۱۹۷۸، حدود ۲۷۵ بشکه زباله خطرناک را از آژانس‌های نظامی آمریکا به زیمبابوه صادر کرد. در سال ۱۹۸۷، دولت بنین و شرکت SESCO، که در جبل‌الطارق ثبت شده بود، قراردادی ده‌ساله برای دفع زباله‌های سمی امضا کردند که در آن زباله‌ها به‌طور جعلی با عنوان «مواد آلی پیچیده» و «زباله‌های صنعتی معمولی» ثبت شده بودند. زباله‌های صنعتی آلوده به دیوکسین از فیلادلفیا در آمریکا به گینه و هائیتی منتقل شدند. در مارس ۱۹۸۸، جزیره کاسا در نزدیکی کوناکری، پایتخت گینه، ۱۵,۰۰۰ تن زباله دریافت کرد که به‌طور نادرست به‌عنوان «مواد اولیه برای آجرسازی» معرفی شده بودند و از سوی یک شرکت نروژی به نام A.S. Bulk Handling Inc ارسال شده بودند.

در دهه ۱۹۸۰، هزینه دفع یک تن زباله خطرناک در آفریقا بین ۲.۵ تا ۵۰ دلار بود، درحالی‌که این هزینه در کشورهای شمال جهانی بین ۱۰۰ تا ۲,۰۰۰ دلار متغیر بود.

در نتیجه، شورای وزیران سازمان وحدت آفریقا (OAU) - که بعدها به اتحادیه آفریقا تبدیل شد - در ماه مه ۱۹۸۸، قطعنامه‌ای درباره دفن زباله‌های هسته‌ای و صنعتی تصویب کرد. این قطعنامه، این اقدام را «جنایتی علیه آفریقا و مردم آن» اعلام کرد و تمامی شرکت‌های فراملیتی و بنگاه‌هایی را که در انتقال این زباله‌ها به آفریقا نقش داشتند، محکوم کرد.

همچنین، این قطعنامه از شرکت‌های عامل آلودگی خواست که مناطق آلوده را پاکسازی کنند و از کشورهای آفریقایی که چنین توافقاتی را منعقد کرده یا در حال مذاکره درباره آن بودند، خواست تا فوراً این قراردادها را لغو کنند.

اصل سامرز و فساد دولتی

باین‌حال، برخی مقامات دولتی که کاملاً از این مسائل آگاه بودند، همچنان به انعقاد قراردادهای جدید ادامه دادند. به‌عنوان مثال، دو شرکت بریتانیایی سالانه ۱۲۰ میلیون دلار به دولت گینه‌بیسائو پرداخت کردند تا زباله‌های خود را در این کشور دفن کنند.

نکته تأسفبارتر این است که برخی رهبران حتی توافق‌نامه‌هایی برای پذیرش زباله‌های هسته‌ای در کشورهای خود امضا کردند. هرچند که این قراردادها به اجرا درنیامدند، اما مثال‌هایی از آن عبارتند از: موافقت رئیس‌جمهور سودان در سال ۱۹۸۵ برای دریافت زباله‌های هسته‌ای از آلمان غربی، اتریش و سوئد در ازای ۴ میلیارد دلار، و همچنین توافق دولت گابن در سال ۱۹۸۸ با شرکت Denison Mines کانادا برای دفع زباله‌های هسته‌ای معادن اورانیوم کلرادو در این کشور.

شرکت‌های فراملیتی از نبود آموزش عمومی درباره این مسئله سوءاستفاده می‌کردند. مورد شهر کوکو در نیجریه در سال‌های ۱۹۸۷ تا ۱۹۸۸، نمونه بارزی از این ناآگاهی است.

از اوت ۱۹۸۷، پیش از تصویب قطعنامه OAU در مه ۱۹۸۸، نیجریه شاهد ورود غیرقانونی زباله‌های سمی بود. دو تبعه ایتالیایی یک شرکت صوری به نام «Irukepken Construction Company» را در نیجریه ثبت کردند. آن‌ها با شرکت‌های ایتالیایی Ecomar و Jelly Wax قرارداد بستند؛ شرکت‌هایی که

خودشان با سایر شرکت‌ها مانند Dyna Cynamid نروژ، I.V.I ایتالیا و Elma در تورین ایتالیا همکاری داشتند تا ضایعات صنعتی سمی را دفع کنند.

این شرکت با جعل اسناد و پرداخت رشوه به مقامات بندری نیجریه، اجازه ورود کشتی‌های حامل زباله را گرفت. در همین حال، یک کشاورز نیجریه‌ای تنها با دریافت ۱۰۰ دلار در ماه، این مواد فوق‌العاده سمی را در زمین خود انبار کرد. در نتیجه، بین ژوئن ۱۹۸۷ و مه ۱۹۸۸، بیش از ۳,۸۸۴ تُن زباله خطرناک، که به‌عنوان کود کشاورزی جا زده شده بود، به نیجریه وارد شد.

پس از نشت این مواد به محیط زیست و منابع آب، مردم محلی دچار مشکلاتی از قبیل درد معده، سردرد، ضعف بینایی و در نهایت مرگ شدند. منطقه اطراف محل دفن زباله غیرقابل سکونت شد و ۵۰۰ نفر از ساکنان آن تخلیه شدند. با در نظر گرفتن نرخ‌های قانونی در آن زمان، کشاورزی که با پذیرش زباله‌ها موافقت کرده بود، باید مبلغی بین ۹,۷۱۰ تا ۱۹۴,۲۰۰ دلار دریافت می‌کرد، اما در واقع تنها ۱,۲۰۰ دلار به او پرداخت شد. در حالی که شرکت ایتالیایی که مسئول دفع زباله‌ها بود، احتمالاً مبلغی بین ۳۸۸,۴۰۰ تا ۷,۷۶۸,۰۰۰ دلار دریافت کرده بود، یعنی ۱۰۰ تا ۲,۰۰۰ دلار به ازای هر تُن زباله.

این موضوع، دورویی کشورهای شمال جهانی را در مورد فساد، حقوق بشر و مسائل زیست‌محیطی (که از آن به عنوان «دموکراسی» یاد می‌کنند) به وضوح نشان می‌دهد. این تناقض در سال ۱۹۹۱ به‌خوبی در آنچه به‌عنوان "اصل لارنس سامرز" شناخته می‌شود، منعکس شد.

سامرز، که از ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۳ اقتصاددان ارشد بانک جهانی بود، در یکی از یادداشت‌های داخلی خود نوشت:

«بین خودمان باشد، آیا بانک جهانی نباید از مهاجرت بیشتر صنایع آلوده‌کننده به کشورهای کمتر توسعه‌یافته (LDCs) حمایت کند؟ [...] آلودگی‌هایی که برای سلامتی مضر هستند، باید در کشوری اتفاق بیفتند که کمترین هزینه را دارد، و آن کشوری است که پایین‌ترین سطح دستمزدها را دارد. از نظر اقتصادی، ریختن زباله‌های سمی در کشوری با کمترین دستمزد، کاملاً منطقی است و باید این حقیقت را بپذیریم.»

بر اساس این منطق، پژوهشگرانی مانند ورکینه کلبسا (Workineh Kelbessa) استدلال می‌کنند که در جرایم زیست‌محیطی فراملیتی، ارزش پولی جان یک فرد فقیر آفریقایی کمتر از یک فرد در شمال جهانی محسوب می‌شود. بنابراین، انتقال زباله‌های خطرناک به کشورهای فقیر نه تنها پذیرفته شده، بلکه از نظر اقتصادی توجیه‌پذیر در نظر گرفته می‌شود، چرا که هزینه‌های دفع این زباله‌ها کمتر است و "ارزش واقعی جان انسان‌ها بی‌اهمیت تلقی می‌شود." به همین دلیل، سازمان وحدت آفریقا (OAU) این اقدام را یک "جنایت علیه آفریقا و مردم آفریقا" دانست.

جنایتی که همچنان ادامه دارد

امروزه، در قرن ۲۱، هزینه تصفیه هر تن زباله سمی در شمال جهانی ۴۰۰ دلار یا بیشتر است، در حالی که در جنوب جهانی، هزینه آن یک‌دهم این مقدار است.

این اختلاف قیمت، اگرچه توجیه‌کننده نیست، اما توضیح می‌دهد که چرا استعمار زباله همچنان در آفریقا رواج دارد، با وجود آنکه این عمل به‌عنوان "جنایتی علیه آفریقا و مردم آن" شناخته شده است. دلالت زباله در شمال جهانی، با آگاهی از پیامدهای فاجعه‌بار دفع غیرقانونی زباله‌های خطرناک در

آفریقا، همچنان محتوای واقعی زباله‌ها را پنهان می‌کنند و آن‌ها را به کشورهای آفریقایی صادر می‌کنند.

به‌عنوان نمونه، در سال ۲۰۰۶، کشتی باری Probo Koala، که در پاناما ثبت شده بود و توسط شرکت نفتی چندملیتی هلندی Trafigura اجاره شده بود، محموله‌ای از زباله‌های سمی را که بندر آمستردام از پذیرش آن سر باز زده بود، در ساحل عاج تخلیه کرد. این اقدام منجر به مرگ ۱۷ نفر و مسمومیت هزاران نفر شد.

طبق گزارش Global E-waste Monitor 2024، سالانه حدود ۵.۱ میلیارد کیلوگرم زباله الکترونیکی استفاده‌شده از یک کشور به کشور دیگر منتقل می‌شود. از این مقدار، ۳.۳ میلیارد کیلوگرم (۶۵ درصد) از این انتقالات به‌صورت غیرقانونی انجام می‌شود، که عمدتاً از شمال جهانی به جنوب جهانی است.

سایت Agbogbloshie در غنا، که تا قبل از بسته شدن در سال ۲۰۲۱ یکی از بزرگ‌ترین مراکز زباله الکترونیکی در جهان بود، تنها ۳۹ درصد از زباله‌های الکترونیکی را بازیافت می‌کرد. این مکان، یکی از ۱۰ منطقه آلوده دنیا شناخته شده بود. بر اساس تحقیقات سازمان جهانی بهداشت (WHO)، قرار گرفتن در معرض زباله‌های الکترونیکی با اختلالات تیروئیدی، نقص‌های مادرزادی، تغییرات رفتاری، کاهش عملکرد ریه و آسیب‌های سلولی مرتبط است.

آفریقا بیشترین واردات غیرقانونی زباله‌های الکترونیکی را دارد. برای مثال، در سال ۲۰۱۹، از میان ۵۴۶ میلیون کیلوگرم زباله الکترونیکی که وارد آفریقا شد، تنها ۱۹ میلیون کیلوگرم (۳.۴ درصد) تحت کنترل بود، در حالی که ۵۲۷ میلیون

کیلوگرم (۹۶.۵ درصد) به صورت غیرقانونی وارد شده و سرنوشت آن نامشخص است.

مسئولیت مشترک: همکاری برای یک بحران جهانی

همان‌طور که شمال جهانی در صادرات زباله‌های خطرناک به جنوب جهانی مقصر است، کشورهای آفریقایی نیز در پذیرش این زباله‌ها مسئولیت دارند. گرچه هزینه‌های بالای دفع زباله و قوانین سخت‌گیرانه زیست‌محیطی در کشورهای شمال جهانی، دلیل اصلی این انتقال است، اما حرص و طمع برخی از رهبران آفریقایی، که بدون توجه به سلامت شهروندان خود در ازای دریافت پول، این زباله‌ها را می‌پذیرند، غیرقابل توجیه است.

آموزش و آگاهی‌بخشی به شهروندان درباره پیامدهای پذیرش زباله‌های سمی به شدت ناکافی است و باید تسریع شود.

از همه مهم‌تر، اگر کشورهای آفریقایی همچنان توافقی برای دفع زباله‌های خطرناک امضا می‌کنند، باید همان نرخ‌هایی را مطالبه کنند که در شمال جهانی اعمال می‌شود. در نهایت، مسائل زیست‌محیطی، یک بحران جهانی است.

برخی از کشورهای آفریقایی مانند کامرون، ساحل عاج، مصر، غنا، نیجریه، رواندا، آفریقای جنوبی، تانزانیا، اوگاندا و زامبیا قوانین مدیریت زباله‌های الکترونیکی دارند. اما مشخص نیست که این قوانین تا چه حد اجرا می‌شوند.

اتحادیه آفریقا (AU) باید اجرای مصوبات خود را تقویت کند، در غیر این صورت، این سازمان به یک شریک جرم در تضعیف سلامت مردم آفریقا تبدیل خواهد شد. این امر مغایر با ماده ۴ (بند h) منشور اتحادیه آفریقا است که به

این نهاد اجازه می‌دهد در شرایط جرایم جنگی، نسل‌کشی و جنایت علیه بشریت، در امور کشورهای عضو مداخله کند.

این موضوع ثابت می‌کند که کشورهایی که قوانین سخت‌گیرانه و الزام‌آور برای مدیریت زباله‌های خطرناک دارند، میانگین نرخ بازیافت و جمع‌آوری رسمی زباله‌های الکترونیکی آن‌ها حدود ۲۵ درصد است. در حالی که کشورهایی که فاقد چنین قوانین هستند، نرخ جمع‌آوری آن‌ها تقریباً صفر درصد است.